

BARNE-, LIKESTILLINGS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Rapport

Statusrapport 2011

Regjeringens handlingsplan. Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

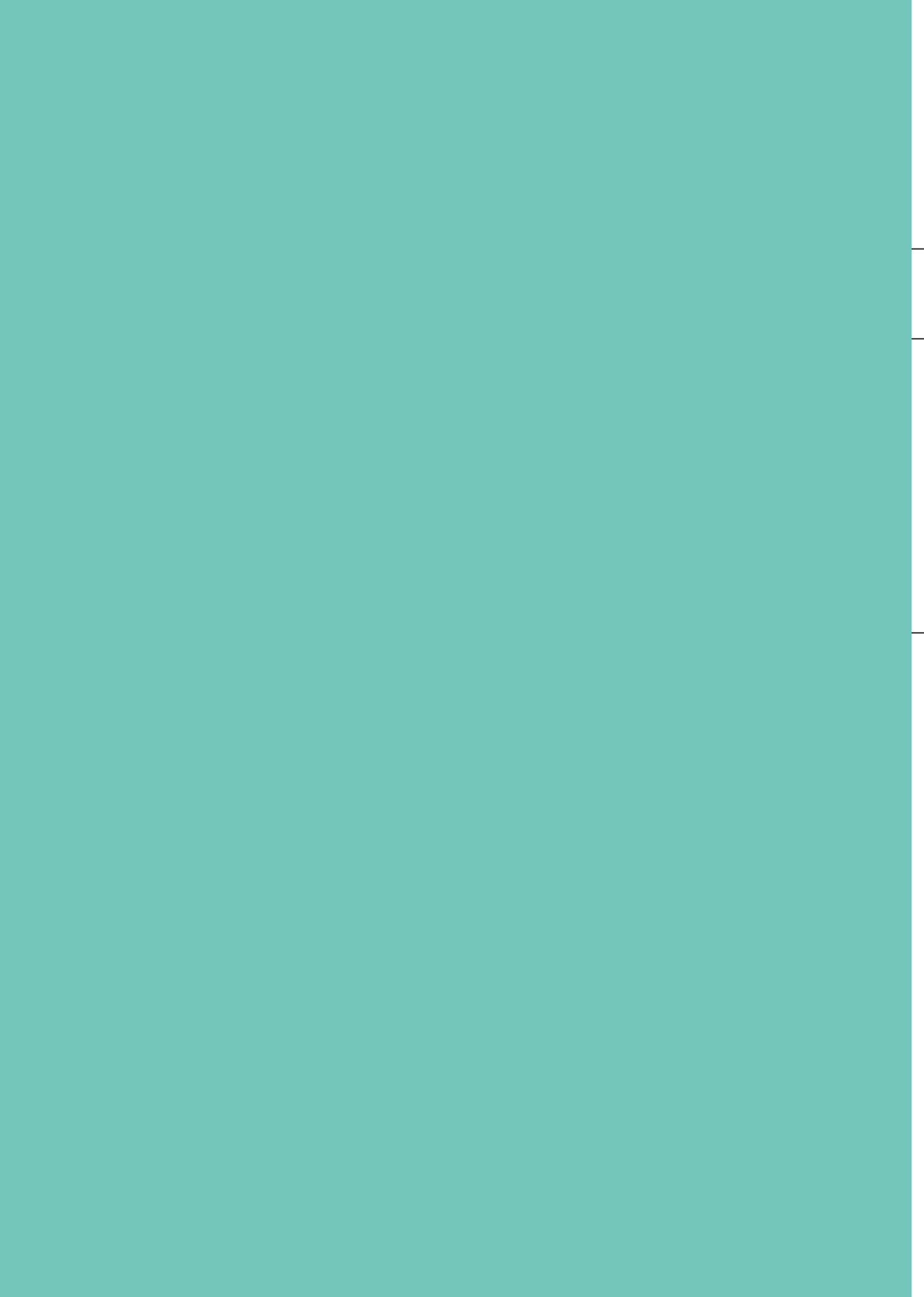
§

i

?

BARNE-, LIKESTILLINGS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Rapport

Statusrapport 2011

Regjeringens handlingsplan. Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

INNHOOLD

1	INNLEDNING	6
2	TILTAKSOVERSIKT	7
3	FORSKNING OG KUNNSKAPSUTVIKLING	11
4	SKOLE OG UTDANNING	15
5	BARNE- OG FAMILIEPOLITIKKEN	17
6	FRITID, IDRETT OG FRIVILLIGE ORGANISASJONER	19
7	ARBEIDSLIV	21
8	INNVANDRING OG INTEGRERING	23
9	DEN SAMISKE BEFOLKNINGEN OG DE NASJONALE MINORITETENE	24
10	LIKEVERDIGE OG GODE HELSE- OG OMSORGSTJENESTER	25
11	RETTLIG STILLING, POLITI OG PÅTALEMYNDIGHET	29
12	NORGE I DET INTERNASJONALE SAMFUNNET – BEKJEMPE DISKRIMINERING AV SEKSUELLE MINORITETER	31

1 ○ INNLEDNING

I JULI 2008 la regjeringen fram handlingsplanen «Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012». Et hovedmål med planen er et samfunn som er preget av åpenhet, toleranse og inkludering også når det gjelder seksuell orientering og ulike kjønnsuttrykk. Handlingsplanens overordnede formål er å få slutt på diskrimineringen som lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) opplever i ulike livsfaser, sosiale sammenhenger og i arbeidslivet, og bidra til bedre levkår og livskvalitet for gruppene.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har et pådriveransvar i departementsfellesskapet og koordinerer arbeidet med oppfølging av handlingsplanen. Samtidig har departementet ledet en interdepartemental gruppe bestående av Arbeidsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justisdepartementet, Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet, som alle har vært med å utarbeide handlingsplanen.

De åtte berørte departementer har våren 2011 gjort opp status for handlingsplanens 64 tiltak samt andre aktiviteter/prosjekter som kan relateres til livskvalitet og rettigheter for lesbiske, homofile, bifile eller transpersoner. Denne rapporten presenterer innspillene fra departementene og gir dermed en samlet status for gjennomføring av planen per mai 2011. En tabell med alle tiltakene gir raskt overblikk over status for gjennomføring av planen 1,5 år før planperioden løper ut.

Status for hvert tiltak gis etter følgende mal:

- Tiltakets navn, nummer og ansvarlig departement
- Status og evt resultater så langt
- Eventuelt videre arbeid

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet vil ta initiativ til en erfaringskonferanse om lhbt-politikken høsten 2011. Denne konferansen vil, sammen med rapporten og en planlagt oppsummering av forskningsstatus på feltet i 2012, vil utgjøre et solid grunnlag for en positiv videre utvikling av dette politikfeltet.

Europarådets rekommandasjon om landenes politikk overfor lhbt-personer

Europarådets ministerkomité vedtok i mars 2010 en egen anbefaling om hvordan medlemslandene bør utforme sin politikk overfor lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Anbefalingens formål er å sikre menneskerettighetene for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt-personer), bekjempe diskriminering på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet og fremme toleranse. Europarådet vil gjennomgå landenes gjennomføring av anbefalingen innen tre år etter at den ble vedtatt, altså i 2013.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har ansvaret for å følge opp arbeidet med denne anbefalingen i Norge. Anbefalingen berører en rekke politikkområder og sektorer, og alle departementer er blitt bedt om å gjennomgå anbefalingen for å avdekke i hvilken grad norsk politikk og norske regelverk imøtekommer forventningene i anbefalingen innen sine ansvarsområder.

Det planlegges et møte høsten 2011 med berørte sektormyndigheter, der den videre oppfølging av anbefalingen vil være tema.

2 ○ TILTAKSOVERSIKT

Forskning og kunnskapsutvikling

Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status	Forts.
1	Inkludere spørsmål om seksuell identitet i SSBs levekårsundersøkelse	BLD	P	V
2	Gjennomføring av analyse basert på funnene fra SSBs levekårsundersøkelse	BLD	F	
3	Forskning om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i innvandrerbefolkningen	BLD og AD	I	
4	Forskning om hvordan lesbiske, homofile, bifile og transpersoner blir møtt på arbeidsplassen	BLD og FAD	I	
5	Kartlegging av levekår for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i samebefolkningen	AD og BLD	F	
6	Forskning om barn som vokser opp der foreldrene er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner	BLD	I	
7	Forskning om hva som er LHBT-kultur og hva dette tilfører fellesskapet	BLD	I	
8	Forskning rundt komme-ut-fasen	BLD	F	
9	Forskning og utviklingsarbeid i idrettssammenheng	KUD	I	
10	Forprosjekt om en eventuell etablering av et ressursenter for kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner og eventuelt opprettelse av senteret.	BLD	F	V

Status angis som ikke påbegynt (I), påbegynt (P), fullført (F) og/eller videreføres (V).

Skole og utdanning

Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status	
11	Videreføring av nasjonal innsats mot mobbing	KD	P	V
12	Spørsmål om mobbing på grunnlag av seksuell orientering i Elevundersøkelsen	KD	F	V
13	Utarbeide nytt materiale for samlivs og seksualundervisningen	KD og HOD	F	
14	Synliggjøring og normalisering av homofili blant barn (og unge) gjennom bok- og utstillingsprosjektet Gay Kids i Norge	KD og BLD	F	
15	Synliggjøre viktigheten av å integrere lhbt-tematikken i relevante utdanningstilbud og forskningsprosjekt	KD	P	V

Barne- og familiepolitikk

Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status
16	Etablering av tjenesteutviklingsprosjekt for familievernet	BLD	P V
17	Videreføring av innsats mot mobbing – innsats overfor fritidsmiljøene	BLD	F V
18	Motvirke vold rettet mot ungdom som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner	BLD	F
19	Tiltak for enslige mindreårige asylsøkere som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner	BLD	F V
20	Tiltak mot tvangsekteskap	BLD	F V
21	Evalueringsprosjekt av lhbt-perspektiver i handlingsplan mot tvangsekteskap	BLD	P
22	Tilbud om støtte til utsatt lhbt-ungdom med innvandrerbakgrunn	BLD	F V
23	Kompetanseheving av det statlige barnevernet og den kommunale barneverntjenesten	BLD	P V
24	Gjennomgang av utdanningene knyttet til arbeid i barnevernet.	BLD	P

Status angis som ikke påbegynt (I), påbegynt (P), fullført (F) og/eller videreføres (V).

Fritid, idrett og frivillige organisasjoner

Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status
25	Sikre økonomisk støtte til LLH, Skeiv ungdom og andre organisasjoner som arbeider for å bedre livssituasjonen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner	BLD	F V
26	Integrering av lhbt-perspektiver innen idretten	KUD	P
27	Mangfold og inkludering	BLD	P
28	Støtte til kulturarrangementer/festivaler for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner	KUD og BLD	F V

Arbeidsliv

Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status
29	Tiltak for holdningsendring i arbeidslivet	BLD og AD	I
30	Regelverket for opplæring for verneombud og arbeidsmiljøutvalg	AD	P
31	Dialogmøter med partene i arbeidslivet	BLD	I
32	Gjennomgang av den statlige arbeidsgiverpolitikken	FAD	P
33	Utarbeide informasjonshefte om mangfold i staten	FAD	P

Innvandring og integrering

Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status
34	Dialog med landsdekkende organisasjoner på innvanderfeltet	BLD	I
35	Opprettelse og drift av et interreligiøst råd	BLD	I
36	Opplæring av mottaksansatte og driftsoperatører	AD	P
37	Styrking av fokus i informasjonsprogrammet i statlige mottak for asylsøkere	AD	P
38	Utarbeidelse av retningslinjer for behandling av asylsaker der kjønnsrelatert forfølgelse er et tema	AD	P

Den samiske befolkningen og de nasjonale minoritetene

Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status
39	Opprette en samisk (nordsamisk) side på LLHs hjemmeside	BLD	P
40	Invitere Sametinget og LDO til felles arbeid mot diskriminering	AD og BLD	F V

Status angis som ikke påbegynt (I), påbegynt (P), fullført (F) og/eller videreføres (V).

Likeverdige og gode helse- og omsorgstjenester

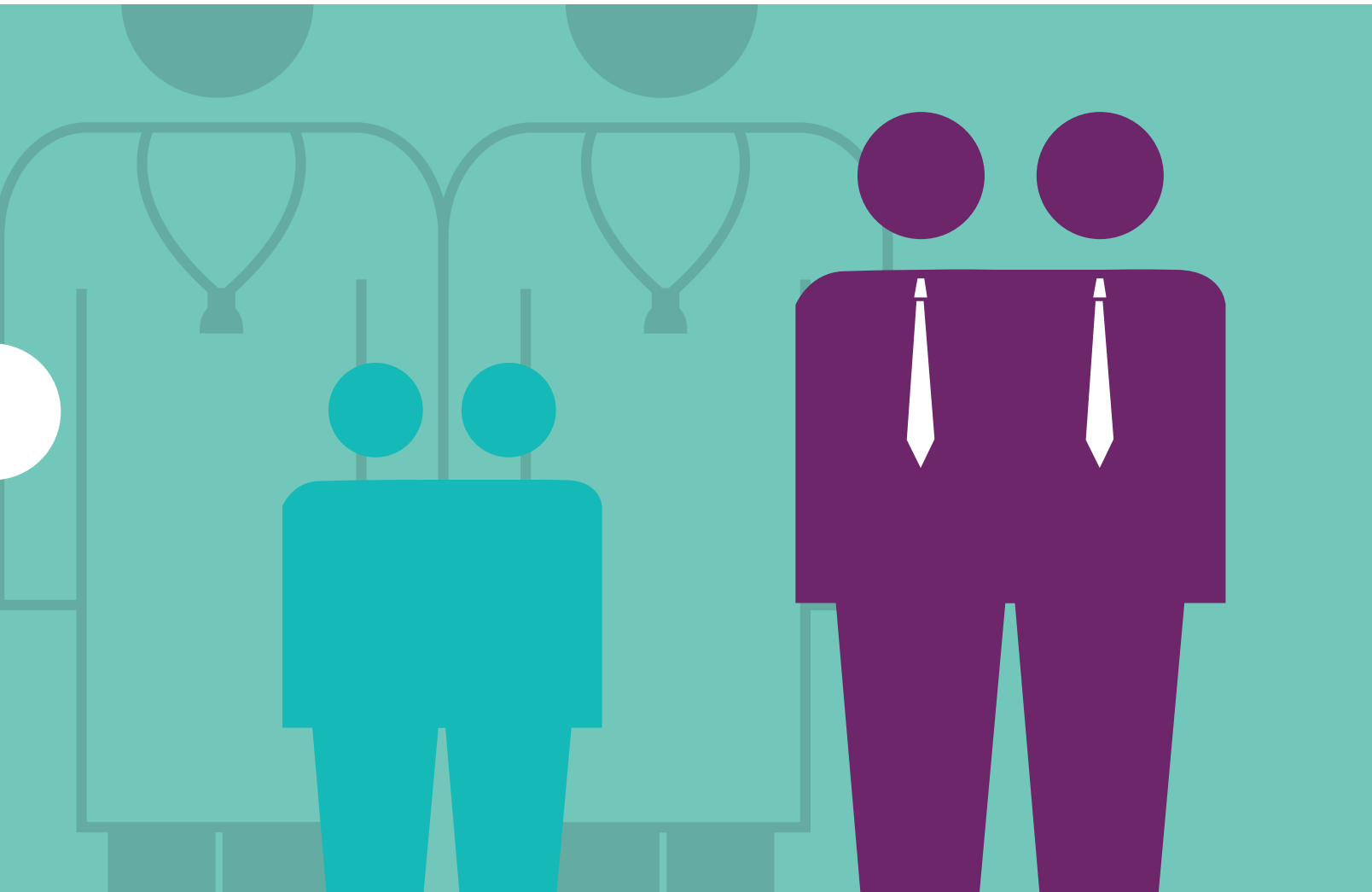
Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status
41	Inkludere lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i kunnskapsutviklingen	HOD	F V
42	Økt satsing på kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i helsebibliotek.no	HOD	P V
43	Implementering og synliggjøring av kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner	HOD og BLD	P V
44	Helsestasjons- og skolehelsetjenesten	HOD	F V
45	Undervisning i skolen i samarbeid med skolehelsetjenesten	KD og HOD	F V
46	Rådgivning på nett og telefon	HOD og BLD	P V
47	Økt fokus på lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i psykisk helsevern	HOD	P
48	Økt fokus på lesbiske, homofile, bifile og transpersoners bruk av rusmidler	HOD	P
49	Prøve ut program for selvmordsforebygging for unge lesbiske, homofile, bifile og transpersoner	HOD og BLD	P V
50	Styrket forebygging i forhold til hiv-smitte og bedre oppfølging av mennesker som lever med hiv	HOD	P V
51	Bedre oppfølging av barn og ungdom med alternativ kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk	BLD	I
52	Kunnskapen om eldre lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i pleie og omsorgstjenestene skal styrkes	HOD	P V
53	Økt bevissthet om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med funksjonsnedsettelse	BLD	I
54	Utvikling av det helsefremmende og forebyggende helsearbeidet i regi av Helseutvalget for bedre homohelse	HOD og BLD	P V
55	Videreføring av Ungdomstelefonen	HOD og BLD	F V

Rettslig stilling, politi og påtalemyndighet

Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status
56	Opplæring i lesbiske, homofile, bifile og transpersoner-perspektiv og hatkriminalitet	JD	P V
57	Kartleggingsundersøkelse mot hatvold	JD	F
58	Gjennomgang av registreringssystemet over hatkriminalitet	JD	P V
59	Saksbehandlingsfrist på 90 dager	JD	P
60	"Plan for mangfoldsarbeidet 2008-2013"	JD	F V

Norge i det internasjonale samfunnet – Bekjempe diskriminering av seksuelle minoriteter

Nr.	Tittel	Ansvarlig	Status
61	Videreføre en tett dialog med norske bistandsorganisasjoner	UD og NORAD	F V
62	Støtte organisasjoner og tiltak som fremmer rettigheter for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner	UD og NORAD	F V
63	Arbeide for internasjonal aksept for begrepsbruk	UD og NORAD	F V
64	Arbeide internasjonalt mot diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner	UD	F V

3 ○ FORSKNING OG KUNNSKAPSUTVIKLING

Tiltak 1 Inkludere spørsmål om seksuell identitet i SSBs levekårsundersøkelse

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

BLD ba i 2007 SSB utrede om spørsmål om seksuell identitet kunne inkluderes i levekårsundersøkelsen. I notatet *Kartlegging av seksuell identitet i Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse. Dokumentasjon av bakgrunn og utvikling av spørsmål* (SSB-notat 2009/22) beskrives dette arbeidet. SSB skulle utrede om det var faglig grunnlag for å hevde at seksuell identitet kan være en relevant forklaringsfaktor i levekårs-analyser, og dermed også relevant for SSB å samle inn data om. Prosjektet skulle også utrede hvordan seksuell identitet kan klassifiseres og måles i representative undersøkelser. Man skulle også utvikle spørsmål for å måle seksuell identitet. Konklusjonen på arbeidet var at SSB ville inkludere spørsmål om seksuell identitet i levekårsundersøkelsen i 2008 der overordnet tema var helse, men der også forhold som sosial kontakt, diskriminering, vold og trusler samt livsstil var med.

Etter erfaringene med prøveprosjektet med å ta med et spørsmål om "seksuell identitet" i levekårsundersøkelsen i 2008 (se omtale av tiltak 2) konkluderer SSB med at spørsmål om seksuell tiltrekning og seksuell identitet ikke blir en fast del av levekårsundersøkelsen på grunn av liten mulighet for å finne signifikante sammenhenger med levekår og på grunn av faren for målefeil.

Erfaringene med SSBs undersøkelse illustrerer at det er vanskelig å kartlegge fenomenet seksuell orientering i statistiske undersøkelser. Dette er en kjent utfordring i internasjonal forskning på lhbt-feltet. Den mest anerkjente løsningen for å sikre best mulig datagrunnlag, er at det stilles flere og mer dekkende spørsmål i spørreskjemaet og at utvalget økes slik at antallet personer i gruppen "ikke heterofil" blir stort nok. Spørreskjemaet må i tillegg til spørsmål om selvdefinert "seksuell identitet" også inneholde spørsmål om "tiltrekning" og "erfaring med partner av samme kjønn". Disse momentene må legges til grunn når det framover skal utformes fou-prosjekter der en tar sikte

på å avdekke forskjeller mellom lhbt-befolkningen og befolkningen for øvrig, når det gjelder levekår eller på andre områder, for eksempel forekomst av diskriminering eller vold.

På initiativ fra BLD skal det etableres en forskergruppe på lhbt-feltet, eventuelt i tilknytning til Synligsenteret. En slik gruppe vil blant annet kunne vurdere hvordan behovene for regelmessige data om holdninger, levekår og diskriminering relatert til seksuell orientering og kjønnsidentitet kan imøtekommes. Gruppen bør også bidra til at det utvikles standarder basert på beste internasjonale praksis for undersøkelsesdesign, spørsmåls-/spørreskjema-utforming og analyse av data, når det gjelder fou-prosjekter om lhbt-personer, seksuell orientering og kjønnsidentitet.

Tiltak 2 Gjennomføring av analyse basert på funnene fra SSBs levekårsundersøkelse

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Spørsmål om "seksuell identitet" ble inkludert i spørreskjemaet for levekårsundersøkelsen om helse i 2008, som et prøveprosjekt. I rapporten *Seksuell identitet og levekår* (SSB-rapport 13/2010) redegjøres det for funnene. Som ett av få sikre funn viser undersøkelsen at homofile, lesbiske og bifile i Norge er overrepresentert med visse psykiske lidelser, sammenliknet med befolkningen forøvrig. Denne sammenhengen er i tråd med funn i en rekke utenlandske undersøkelser. SSB finner indikasjoner på at homofile, lesbiske og bifile har lavere skår også på andre levekårs-områder, men her er resultatene usikre.

Usikkerheten knyttes til i at svært få (om lag 1,8 prosent), velger å oppgi en annen svarkategori enn "heterofil." Dette er en feilkilde som er vel kjent blant forskere som arbeider med å kartlegge livsvilkår blant lhbt-personer, ved hjelp av kvantitative spørreskjemaundersøkelser. I vurderingen av datakvaliteten sier SSB at "det er en viss fare for underrapportering for andelen homofile lesbiske og bifile. Dette skyldes både at enkelte ikke har svart på spørsmålet, og at det alltid er

en risiko for feilsvar når man stiller sensitive spørsmål i et intervju. Vi har likevel ikke noen enkel mulighet til å anslå hvor stor denne målefeilen eventuelt er". Vanskelighetene med å innhente rimelig sikre data om seksuell orientering kan i denne undersøkelsen illustreres ved at det var svært få i de eldre aldersgruppene som valgte å krysse av for andre svarkategorier enn kategorien "heteroseksuell" – mens andelen var en ikke ubetydelig andel "ikke heteroseksuelle" i yngre aldersgrupper.

I praksis legger SSB til grunn at for få har svart at de er homofile, lesbiske eller bifile i denne undersøkelsen. Med de metodiske valgene som ble tatt når man spurte om egendefinert "seksuell identitet" i Levekårsundersøkelsen 2008, vil antallet personer i lhbt-gruppen sannsynligvis bli så lavt at gruppen vanskelig kan sammenliknes med utvalget for øvrig. Man vil dermed heller ikke kunne generalisere eventuelle funn til befolkningen for øvrig, slik man oftest ønsker i slike undersøkelser.

Tiltak 3 **Forskning om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i innvandrerbefolkningen**

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) og Arbeidsdepartementet (AD)

Ikke gjennomført. Planlagt gjennomført i løpet av 2012.

Tiltak 4 **Forskning om hvordan lesbiske, homofile, bifile og transpersoner blir møtt på arbeidsplassene**

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Ikke gjennomført. Planlagt gjennomført i løpet av 2012.

Tiltak 5 **Kartlegging av levekår for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i samebefolkningen**

Ansvarlig: Arbeidsdepartementet (AD) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

FAFO har, med midler fra BLD, kartlagt levekår blant lesbiske og homofile samer. Mange forteller tøffe livshistorier – og gjennomgående fortelles det om utfordringer knyttet til taushet om homoseksualitet, en sterk religiøs tilhørighet og vanskeligheter med å etablere en trygg identitet som både homofile/lesbisk og same. Mange har erfaring med sosial utstøting. Funn og anbefalinger er fulgt opp av BLD og Sametinget i etterkant.

Tiltak 6 **Forskning om barn som vokser opp i familier der foreldrene er lesbiske homofile, bifile og/eller transpersoner**

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Ikke gjennomført. Planlagt gjennomført i løpet av 2012.

Tiltak 7 **Forskning om hva som er lhbt-kultur og hva dette tilfører fellesskapet**

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Ikke gjennomført. Bør vurderes gjennomført i samarbeid med Kulturdepartementet i løpet av 2012.

Tiltak 8 **Forskning rundt komme-ut-fasen**

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Det er gitt ut flere bøker som er aktuelle i denne sammenhengen.

"*Skapsprengere*" er ei bok utgitt av BLD der en rekke kjente lhbt-personer forteller sine komme-ut-historier. Det presenteres også fakta om blant annet lhbt-forskning og utviklingen av en nasjonal lhbt-politikk. Boka

er distribuert bredt til skoler over hele landet.

“Gaykids” er gitt ut av Helseutvalget med støtte blant annet fra BLD og Kunnskapsdepartementet. Dette er en fagbok som skal legge grunnlag for trygghet, toleranse og respekt hos barn og voksne uansett seksuell orientering. Boka er ment, sammen med en utstilling med samme tema, å kunne bidra til å gi barn en opplevelse av å bli sett. Boka er distribuert bredt og brukes også sammen med en ambulerende utstilling om samme tema.

Se også omtale av boka “Seksualitet i skolen” under tiltak 13.

Tiltak 9 Forskning og utviklingsarbeid i idrettssammenheng

Ansvarlig: Kulturdepartementet (KUD)

Norsk idrett har vedtatt nulltoleranse mot enhver form for diskriminering på bakgrunn av seksuell legning.

BLD og NIF har finansiert prosjektet “Med idretten mot homohets,” (se utdypende omtale under tiltak 26). I tilknytning til dette prosjektet er det blitt iverksatt noen få, avgrensede bevisstgjøringskampanjer og – prosjekter, knyttet til enkelte særforbund og kretser/lag.

Det er ellers ikke gjennomført systematiske forsknings- eller utviklingsprosjekter i perioden.

Tiltak 10 Forprosjekt om en eventuell etablering av et ressurscenter for kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner og eventuelt opprettelse av senteret

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Forprosjektet ble fullført i 2010. På bakgrunn av forprosjektet er det bevilget midler til oppstart i 2011, mandat er utarbeidet og “Synligsenteret” er pr juni 2011 under etablering forankret i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Tre personer, av disse én prosjektleder med ansvar for etablering av senteret, vil være tilknyttet senteret innen utgangen av 2012.

I henhold til mandatet skal senteret på ulike måter støtte og bidra til, men ikke overta, sektorenes ansvar for å avdekke, øke bevissthet og imøtekomme ulike

utfordringer knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet på deres egne ansvarsområder. Senteret skal holde seg oppdatert på fagfeltet både nasjonalt og internasjonalt og vil også kunne få oppgaver fra overordnet departement knyttet til oppfølging av regjeringens lhbt-plan.

Senterets etableringsfase vil løpe ut 2012, deretter tilsettes fast leder. Dimensjonering vil avhenge av videre bevilgninger fra BLD og eventuelt samarbeid med andre berørte departementer.

Andre forsknings- og utviklingstiltak

I tillegg til tiltakene som er beskrevet i dette kapitlet, omtales følgende forsknings- og/eller utviklingstiltak under andre kapitler:

Tiltak 12

○ Inkludering av spørsmål om mobbing på grunn av seksuell orientering i Kunnskapsdepartementets “Elevundersøkelse”

○ Kartlegging av mobbing på grunn av kjønn og seksuell orientering ved Senter for atferdsforskning, Univ. i Stavanger.

Tiltak 16

Kartlegging av barne- og familievernets tilbud til lhbt-personer v/Uni Rokkansenteret

Tiltak 52

Eldre lhbt-personers behov for omsorgstjenester, en forskningsgjennomgang v/FAFO

Tiltak 57+58

Kartlegging av hatkriminalitet i regi av Justisdepartementet

Annet tiltak

Europarådets komparative undersøkelse om sosiale og juridiske forhold for lhbt-personer i rådets 47 medlemsland

4 ○ SKOLE OG UTDANNING

Tiltak 11

Videreføring av nasjonal innsats mot mobbing

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet (KD)

"Manifest mot mobbing (2011–2014)" (BLD/KD):

Manifestet ble revidert og signert av åtte nøkkelparter i 2011. Det er ønskelig med et større engasjement på kommunalt nivå ved ordførere og viktige lokale aktører. Manifestet skal ses i sammenheng med satsningen Bedre læringsmiljø (2009–2014).

Pedagogisk "pakke" for å motarbeide homofobisk erting i ungdomsskolen (KD/BLD), er utarbeidet av HEMIL-senteret i Bergen. Pakken inneholder bl.a. informasjon om homofobisk erting, tiltak for hvordan skolene kan forebygge og håndtere homofobisk erting og ressurshäfte til lærerne om forebygging og håndtering av homofobisk erting. Det vil bli arrangert årlige kampanjer for å rette ekstra oppmerksomhet mot spesielt viktige områder, i 2011 fokuseres det på "digital mobbing".

Tiltak 12

Spørsmål om mobbing på grunnlag av seksuell orientering i Elevundersøkelsen

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet (KD)

Spørsmål om mobbing på grunnlag av seksuell orientering, ble inkludert i Elevundersøkelsen sammen med spørsmål om diskriminering på andre grunnlag fra og med 2009. 4,4 prosent av elevene i Elevundersøkelsen 2009 forteller at de opplever urettferdig behandling eller diskriminering på grunn av seksuell orientering to-tre ganger i måneden eller mer. Med jevne mellomrom analyseres nærmere dataene fra Elevundersøkelsen.

I tillegg til Elevundersøkelsen er det gjennomført en *Kartlegging av kjønnsrelatert mobbing og mobbing på grunn av seksuell orientering (KD)* v/Senter for atferdsforskning i Rogaland. Det viser seg at andelen lesbisk/homofil ungdom som opplever mobbing er svært høy, og enda høyere blant bifile. Det viser seg også at mobbeofre langt oftere enn flertallet selv driver mobbing av andre.

Tiltak 13

Utarbeide nytt materiale for samlivs- og Seksualitetsundervisningen

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet (KD) og Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

Utdanningsdirektoratet ferdigstilte høsten 2009 et nytt ressurshäfte til lærere og helsesøstre i grunnskolen om hvordan undervise om seksualitet, herunder også om seksuell orientering. Heftet revideres i 2011.

Undervisningsopplegget "Uke sex" gjennomføres i 7. til 10. trinn. Det er med midler fra Utdanningsdirektoratet og Helsedirektoratet oversatt og tilrettelagt materiale til Uke sex og det inngår en nettside: www.sexfordeg.no. 30.000 elever var påmeldt Uke sex i 2010. Opplegget oppdateres i 2011.

"Kropp, identitet, seksualitet" er en undervisningsperm til fagpersoner som arbeider med barn, ungdom og voksne med utviklingshemninger. Permen tilbyr gode verktøy i arbeidet med kropp, identitet og seksualitet. Undervisningspermen og tilhørende DVD var ferdig utviklet i 2010 og skal nå implementeres først og fremst i habiliteringstjenester og kommunetjenester i hele landet.

Se også tiltak 45: Undervisning i skolen i samarbeid med skolehelsetjenesten

Tiltak 14

Synliggjøring og normalisering av homofili blant barn (og unge) gjennom bok- og utstillingsprosjektet Gay Kids i Norge

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet (KD) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Samtlige skoler fått tilsendt boka "Gay Kids – Kule barn som også finnes" som del av en informasjonspakke i forbindelse med handlingsplanen. Boka er støttet av blant annet KD og BLD.

De videregående skolene og voksenopplæringen har i tillegg mottatt en DVD med filmen "Mannen som elsket Yngve", basert på Tore Renbergs roman.

Informasjonsportalen "Mangfold i skolen" er tilgjengelig og tilpasset ulike målgrupper med egne sider for elever/elevrådet, lærere, skoleledere, biblioteket, HMS/verneombud og skolehelsetjeneste.

Tiltak 15 **Synliggjøre viktigheten av å integrere** **lhbt-tematikken i relevante utdannings-** **tilbud og Forskningsprosjekt**

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet (KD)

Universitets- og høyskoleavdelingen har sendt ut et informasjonsskriv til alle høyere utdanningsinstitusjoner i Norge (2009). I skrivet informeres det om handlingsplanen, samtidig som utdanningsinstitusjonene oppfordres til å integrere lhbt-tematikken i relevante utdanningstilbud og forskningsprosjekt. Det legges særlig vekt på at studenter i profesjonsutdanninger sikres inngående kunnskap og høy bevissthet om temaet.

Lhbt-temaet tatt med i de nasjonale retningslinjer for grunnskolelærerutdanning for 1.-7. trinn og 5.-10. trinn. Retningslinjene legger føringer for utdanningsstedenes arbeid med program- og fagplaner.

5 ○ BARNE- OG FAMILIEPOLITIKKEN

Tiltak 16 og 23 Tjenesteutvikling og kompetanseheving i familie- og barnevernstjenestene

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og
inkluderingsdepartementet (BLD)

Kartleggingen "Barne-, ungdoms- og familieetatens (bufetats) tjenester til lhbt-personer" (BLD), v/Uni Rokkansenteret, viste blant annet at de ansatte i tjenestene selv mener/tror at deres generelle fagkompetanse er tilstrekkelig til å møte gruppens behov. Samtidig er det sjelden lhbt-personer/seksuell orientering kommer opp som tema i forhold til publikum slik at erfaringen er liten. Flere ønsker seg mer kunnskap og kompetansehevende tiltak.

"Rosa kompetanse" i bufetat. Det er med hell gjennomført et kompetansetiltak knyttet til familievernet i regi av Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoners (LLHs) prosjekt Rosa kompetanse. Etaten vil vurdere å videreutvikle "Rosa kompetanse" for bedre å nå barnevernsansatte. Etaten har også kontakt med Skeiv verden med sikte på større bevissthet om utfordringer som lhbt-ungdom med innvandrerbakgrunn står i.

Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (bufdir) er styrket med en 50 prosent stilling som skal arbeide med utvikling av lhbt-kompetansen i tjenestene. Etaten og direktoratet vil også nyte godt av å være moderorganisasjon for det nye Synligningsenteret.

Framover skal Rokkansenterets undersøkelse følges opp med en kartlegging av lhbt-befolkningens behov for barne-/familievernstjenester. Bufdir skal videre gjennomføre en fagkonferanse høsten 2011 der seksuell orientering og kjønnsidentitet tas opp som tema, og det er lagt opp til en revisjon av etatens kompetansehevingsprogram.

Tiltak 17 Videreføring av innsats mot mobbing – innsats overfor fritidsmiljøene

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsde-
partementet (BLD)

Innsats overfor fritidsmiljøene er et viktig perspektiv i Manifest mot mobbing, Manifest mot mobbing er videreført for perioden 2011–2014, jf omtale under tiltak 11.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet arbeider i forhold til mobbing og trakassering via digitale medium blant annet gjennom Trygg bruk-prosjektet. Prosjektet tar opp kjønnsrelatert og seksuell trakassering, samt annen risikoatferd, på internett. Det har blitt gjennomført en undersøkelse knyttet til seksualitet, både mellom jevnaldrende jenter og gutter, og gjennom kontakt med voksne.

Det er etablert et velfungerende samarbeidsnettverk av sentrale aktører på området, deriblant KD. Nettverket koordineres av Medietilsynet. BLD har også gjennom mange år gitt støtte til forskning om mobbing og antisosial atferd i regi av Olweusgruppen ved Univ. i Bergen.

BLD har vært med å finansiere forskning om forebygging og håndtering av homofobisk erting i skolen, jf omtale under tiltak om Manifest mot mobbing.

Tiltak 18 Motvirke vold rettet mot ungdom som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og
inkluderingsdepartementet (BLD)

Det ble i 2009 gjennomført et pilotprosjekt i regi av Alternativ til vold. Prosjektet skulle gi et tilbud til utsatt lhbt-ungdom med innvandrerbakgrunn. Selv om prosjektet kom i kontakt med en del personer i målgruppen viste det seg svært vanskelig for mange

potensielle brukere å komme i posisjon til å kunne ta i mot det hjelpetilbudet prosjektet kunne tilby.

Tiltak 19

Tiltak for enslige mindreårige asylsøkere som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD v/ IMA eller BUA??)

BLD har gjennom flere år gitt prosjektstøtte slik at organisasjonen SEIF kan yte støtte blant annet til enslige mindreårige asylsøkere. SEIF mottar en rekke henvendelser og tilbudet er godt mottatt.

Tiltak 20

Tiltak mot tvangsekteskap

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Tiltaket er del av flere av tiltakene i Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011).

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har ansvaret for videreutvikling av informasjonsmateriale (tiltak 9 og 21) og veiledere, samt gjennomføring av årlige nettverksamlinger (tiltak 24). I direktoratets arbeid mot tvangsekteskap legges det vekt på lhbt-personers særlige behov, både for de over og de under 18 år.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har ansvaret for flere større tiltak mot tvangsekteskap, herunder integrerings- og minoritetsrådgiverne (tiltak 4 og 31), en tilskuddsordning (tiltak 17) og kompetansteamet mot tvangsekteskap (tiltak 19). IMDi jobber også aktivt med å ivareta perspektiver knyttet til seksuell orientering i gjennomføringen av de enkelte tiltakene.

Tiltak 21

Evalueringsplan av lhbt-perspektiver i handlingsplan mot tvangsekteskap

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD/IMA)

Institutt for samfunnsforskning følgeevaluerer handlingsplanen mot tvangsekteskap. Evalueringen skal blant annet vurdere i hvilken grad utfordringer og behov blant lhbt-personer som lever

med risiko for tvangsgifte ivaretas (se rapportering tiltak 21). Dette vil bli behandlet i den tredje og siste evalueringsrapporten, som blir levert høsten 2011.

Tiltak 22

Tilbud om støtte til utsatt lhbt-ungdom med innvandrerbakgrunn

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

BLD ga driftsstøtte til Skeiv Verden for første gang i 2011, se tiltak 25. Se også omtale under tiltakene 18–21 over. BLD planlegger å opprettholde denne støtten.

Tiltak 23

Kompetanseheving av det statlige barnevernet og den kommunale barneverntjenesten

Se omtale under tiltak 16.

Tiltak 24

Gjennomgang av utdanningene knyttet til arbeid i barnevernet

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD/BUA)

I NOU 2009: 8 Kompetanseutviklingen i barnevernet er det blant annet kartlagt i hvilken grad barnevern-pedagog og sosionomutdanningene inkluderer temaene seksuell orientering og kjønnsidentitet. Konklusjonen er at kvaliteten på utdanningene er varierende og i for liten grad møter praksisfeltets behov. Utvalget legger vekt på behovet for å styrke grunnutdanningene.

BLD og KD følger opp anbefalingene fra utvalget og er i dialog med utdanningsinstitusjonene for å utvikle utdanningene videre. Anbefalingene følges også opp i KDs kommende stortingsmelding om velferdsstatens yrker.

6 ○ FRITID, IDRETT OG FRIVILLIGE ORGANISASJONER

Tiltak 25

Sikre økonomisk støtte til Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH), Skeiv Ungdom og andre organisasjoner om arbeider for å bedre livssituasjonen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

LLH og Skeiv Ungdom har fått økt støtte til drift fra BLD gjennom planperioden.

Skeiv Verden fikk for første gang driftsstøtte i 2011.

BLD har opprettholdt driftsstøtten til **månedsmagasinet *Blikk*** i perioden.

Ordningen med **tilskudd til prosjekter og tiltak** som kan bidra til bedre livskvalitet blant lhbt-personer er opprettholdt. Søknadene er i jevnt fordelt mellom prosjekter/tiltak knyttet til idrett, ulike "Skeive dager"-arrangement, og til ulike aktiviteter blant unge lhbt-personer over hele landet. Erfaringen er at ganske små tilskudd genererer stor aktivitet som betyr mye for mange.

Tiltak i arbeidslivet har vært høyt prioritert gjennom flere år. Til tross for økt markedsføring overfor arbeidslivets parter har det vært svært få eller ingen søknader de siste årene på dette feltet.

Ordningene vil videreføres. En eventuell styrking vil bli vurdert i forbindelse med det årlige arbeidet med statsbudsjettet.

Tiltak 26

Integrering av lhbt-perspektiver innen idretten

Ansvarlig: Kulturdepartementet (KUD)

Barne- og likestillingsdepartementet og Norges idrettsforbund samfinansierte i 3 år, fram til 2010, prosjektet "Med idretten mot homohets". Prosjektet var fra starten forankret hos LLH og Norsk Folkehjelp, men ble i siste fase fast forankret hos NIF.

Prosjektet hadde som mål å forebygge og bekjempe diskriminering på bakgrunn av seksuell orientering lokalt, regionalt og nasjonalt i samfunnet, gjennom å forebygge og bekjempe homohets og homofobi i organisert idrett. Prosjektet har hatt hovedfokus på å oppnå forankring og bevissthet i idrettens toppløse. Prosjektet har oppnådd å bli godt mottatt i de fora der prosjektet har deltatt.

I det videre arbeid framover bør det lokalt, regionalt og sentralt, men også i særforbundene, tas tydelige grep for å sikre kartlegging av og høy bevissthet om relevante utfordringer. I tillegg må idretten foreta en prioritering slik at nødvendige tiltak settes i verk.

Se omtale under tiltak 9, Forskning og utviklingsarbeid i idrettssammenheng.

Tiltak 27 Støtteordningen "Mangfold og inkludering"

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Mangfold og inkludering er en støtteordning for barn og unge som ønsker å sette fokus på mangfold, holdninger og deltakelse. Mangfold og Inkludering har fått økt tilskudd i løpet av perioden 2008-2011 og videreføring vurderes i de årlige budsjettforslagene. BLD vurderer om det kan hentes ut informasjon om i hvilket omfang det gis støtte til tiltak relatert til seksuell orientering/kjønnsidentitet.

Tiltak 28 Støtte til kulturarrangementer/festivaler for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Ansvarlig: Kulturdepartementet (KUD) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Kulturdepartementet (i enkelte år via Kulturrådet) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har gitt tilskudd til Skeive Dager, Oslo Pride AS, gjennom flere år. (Det ble ikke gitt tilskudd i 2010.) Tilskuddene har variert i størrelse. KUD og BLD vil opprettholde ordningen og vurderer eventuelt om det kan tas grep for å sikre større økonomisk forutsigbarhet.

7 ○ ARBEIDSLIV

Tiltak 29 Tiltak for holdningsendring i arbeidslivet

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) og Arbeidsdepartementet (AD)

BLD har som første departement gjennomført et fagseminar om lhbt-personer i arbeidslivet for å styrke kompetansen og bevisstheten blant medarbeidere og ledere i departementet når det gjelder utfordringer blant lhbt-personer i arbeidslivet. Dette skal følges opp med kompetansetiltak for mellomledere og andre særlig berørte.

Tiltak 30 Regelverket for opplæring for verneombud og arbeidsmiljøutvalg

Ansvarlig: Arbeidsdepartementet (AD)

Medbestemmelses- og medvirkningsutvalget la fram sin innstilling i NOU 2010:1 "Medvirkning og medbestemmelse i arbeidslivet" 18. mars 2010. Der fremhever utvalget "viktigheten av at verneorganisasjonen gis en opplæring som gjør den i stand til å bidra til et godt psykososialt og organisatorisk arbeidsmiljø" og at den skal ha kjennskap til blant annet hvordan den håndterer og forebygger diskriminering. Utvalget uttaler også at det "mener det er viktig at de nevnte utfordringene synliggjøres i reguleringen av verneombudets og arbeidsmiljøutvalgets oppgaver." (NOU 2010:1 s.153.)

Arbeidsdepartementet vil ta kontakt med Arbeidstilsynet for en vurdering av om regelverket for opplæring av verneombud og arbeidsmiljøutvalg bør endres slik at det blir et krav om at den obligatoriske opplæringen omfatter temaene psykososialt arbeidsmiljø og diskriminering.

Tiltak 31 Dialogmøter med partene i arbeidslivet

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Ikke iverksatt.

Tiltak 32 Gjennomgang av den statlige arbeidsgiverpolitikken

Ansvarlig: Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet (FAD)

FAD utga i 2010 en personalmelding (PM 2010-08) vedrørende inkluderende arbeidsliv, HMS-arbeid og mangfold i staten. Seksuell orientering ivaretas gjennomgående og nevnes spesielt under temaene kurs i HMS-arbeid, kartlegging av arbeidsmiljøet og vern mot diskriminering. FAD vil arrangere en mangfoldskonferanse i løpet av 2011, der seksuell orientering kan inngå som tema.

Tiltak 33 Utarbeide informasjonshefte om mangfold i staten

Ansvarlig: Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet (FAD)

FAD vil utarbeide en veileder for IA-arbeid i statlige virksomheter i løpet av våren 2011. FAD har prioritert en IA-veileder i denne omgang på grunn av fokuset på IA-avtalen. Imidlertid er problematikken og tema det samme: Hvordan oppnå større mangfold med ulike tiltak.

8 ○ INNVANDRING OG INTEGRERING

Tiltak 34 Dialog med landsdekkende organisasjoner på innvandrersfeltet

Ansvarlig: BLD ved IMA (tidl. Arbeidsdepartementet)

Ikke iverksatt. Tiltaket vil bli gjennomført i løpet av handlingsplanperioden.

Tiltak 35 Opprettelse og drift av et interreligiøst råd

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

BLD vil ikke etablere et eget interreligiøst råd.

Tiltak 36 Opplæring av mottaksansatte og driftsoperatører

Ansvarlig: Justisdepartementet (JD) (tidl. Arbeidsdepartementet)

Utlendingsdirektoratet (UDI) vil i løpet av våren 2011 distribuere en ny animasjonsfilm for barn og unge i mottak, som heter "Min kropp, mitt valg". Filmen tar blant annet opp tvangsekteskap blant unge homofile menn. Det utarbeides en veileder for medarbeiderne, med utdypende informasjon om temaet samt forslag til hvordan informasjon om temaet kan formidles. Se også tiltak 37.

Tiltak 37 Styrking av fokus i informasjonsprogrammet i statlige mottak for asylsøkere

Ansvarlig: Justisdepartementet (JD) (tidl. Arbeidsdepartementet)

Utlendingsdirektoratet (UDI) har inngått kontrakt med

produksjonsselskapet Snøball om å lage en informasjonsfilm om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt). Målgruppen er voksne beboere på asylmottak. Filmen er tenkt som et verktøy som mottaksansatte kan benytte til å gi informasjon om temaet. Den skal etter planen være ferdig i løpet av våren 2011, og omhandler lovverk og holdninger knyttet til det å være lhbt-person i Norge. Filmen skal være opplysende både for lhbt-personer og øvrige beboere i mottaket. Den skal gi rettighetsinformasjon og bidra til å bygge ned fordommer. I filmen møter vi blant annet et lesbisk par med barn, en homofil mann fra Iran, en homofil, etnisk norsk stortingspolitiker og en transvestitt.

Tiltak 38 Utarbeidelse av retningslinjer for behandling av asylsaker der kjønnsrelatert forfølgelse er et tema

Ansvarlig: Justisdepartementet (JD) (tidl. Arbeidsdepartementet)

Arbeidsdepartementet har gitt retningslinjer om kjønnsrelatert forfølgelse (AI-2009/105). Disse omfatter også forfølgelse på grunn av legning og kjønnsidentitet. Retningslinjene omhandler både prosessuelle og materielle spørsmål.

Justisdepartementet, som har overtatt dette feltet, evaluerer retningslinjene og praktiseringen av disse fortløpende og har i denne sammenheng ført en dialog med Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH). Det vurderes å gjøre enkelte mindre oppdateringer. Departementet mener imidlertid at retningslinjene er gode, og at praksis i Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda er betryggende.

9 ○ DEN SAMISKE BEFOLKNINGEN OG DE NASJONALE MINORITETENE

Tiltak 39 Opprette en samisk (nordsamisk) side på LLH's hjemmeside

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og
inkluderingsdepartementet (BLD)

LLH har mottatt tilskudd fra BLD til en samisk versjon av sine nettsider. Nettsiden er lansert i 2011.

Tiltak 40 Invitere Sametinget og LDO til felles arbeid mot diskriminering

Ansvarlig: Fornyings- og administrasjons-
departementet (FAD) og Barne-, likestillings-
og inkluderingsdepartementet (BLD)

Aktiv innsats mot diskriminering i forhold til lhbt-

personer med samisk bakgrunn fikk styrket fokus i *Stortingsmelding 28 (2007-08) om Samepolitikken*.

BLD har etablert en dialog med Sametinget knyttet til arbeidet likestilling og ikke-diskriminering. BLD vil i 2012, i samarbeid med Sametinget, arrangeres en nordisk konferanse om gutter og menn i samiske miljøer og likestilling. Som en del av konferansen vil også inngå temaer knyttet til seksuell orientering. I Sametingets handlingsplan for likestilling (2009 – 2013) inngår toleranse for ulike seksuelle orienteringer som ett av tre innsatsområder.

BLD harsiden 2008 finansiert en *egen stilling i Galdu* som skal arbeide med diskriminerings-spørsmål i de samiske miljøene, herunder med utfordringer knyttet til seksuell orientering.

FAFO har gjennomført en *kartlegging av levekår* blant lhbt med samisk tilhørighet (se tiltak 5).

10 ○ LIKEVERDIGE OG GODE HELSE- OG OMSORGSTJENESTER

Tiltak 41

Inkludere lesbiske homofile, bifile og transpersoner i kunnskapsutviklingen

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

EMIS er det første europeiske, internettbaserte forskningsprosjektet som kartlegger sammenhenger mellom homoseksualitet, homoseksuell atferd og seksuelt overførbare infeksjoner blant menn som har sex med menn. I Norge deler Folkehelseinstituttet, Kunnskapscenteret, Helsedirektoratet og Helseutvalget ansvaret for undersøkelsen.

Datainnsamlingen ble avsluttet i 2010. Foreløpig kan det slås fast at omlag 180 000 personer fra 38 land besvarte undersøkelsen. I Norge deltok 2159 personer, hvorav 3.4 % var hiv-positive. Median alder var 31. Endelig rapport, med utdypende analyser skal foreligge i 2011.

Tiltak 42

Økt satsing på kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i helsebiblioteket.no.

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

LLH har gjennom flere år gjennomført prosjektet Rosa kompetanse, med tilskudd fra Helsedirektoratet, Bufdir mfl. Prosjektet har oppnådd gode resultater overfor flere sektorer og profesjonsgrupper.

Informasjonsheftet "Ta ikke for gitt at pasienten er heterofil" ble utgitt i 2010 av LLH, med støtte fra Helsedirektoratet og profesjonsforeningene. Heftet kan lastes ned fra LLHs nettsider.

Tiltak 43

Implementering og synliggjøring av kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Vestfold fylkeskommune har i flere år, sist i 2010, samarbeidet med andre aktører om å gjennomføre en nasjonal lhbt-konferanse. Konferansen har hatt særlig fokus på seksualundervisning i skolen. Hovedmålgrupper har vært ledere, lærere og helsesøstre ved landets skoler.

Tiltak 44

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

Se tiltak 43 og 45.

Tiltak 45

Undervisning i skolen i samarbeid med skolehelsetjenesten

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet (KD) og Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

Ressurshftet Undervisning om seksualitet er ment til å være til støtte for lærere og helsepersonell i skolen som arbeider med disse temaene. Se omtale under tiltak 13. Hftet revideres våren 2011.

Tiltak 46

Rådgivning på nett og telefon

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Helsestasjon for ungdom på nettet, klara-klok.no, og unghelse.no har vært i drift siden 2001, med støtte fra Helsemyndighetene. Disse nettstedene utgjør et nasjonalt lavterskeltilbud til ungdom og unge voksne på nett. Et bredt fagpanel gir svar på spørsmål om alle typer helse- og livsproblemer, herunder samliv, seksualitet og seksuelt overførbare infeksjoner. Brukerne er fra hele landet og i alderen 13-20 år. Omlag 40 pst er gutter.

Tjenesten er populær og bruken har økt betydelig fra 2001 til 2010. I 2010 hadde tjenesten 1,5 millioner unike besøk. Klara-klok.no evalueres i 2011. Det tas sikte på å opprettholde tjenesten, men det er behov for større sikkerhet for finansieringen.

Tiltak 47

Økt fokus på lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i psykisk helsevern

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

Ikke iverksatt.

Tiltak 48

Økt fokus på lesbiske homofile, bifile og transpersoners bruk av rusmidler

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

"Jafnadr" Nordic Queer Youth Festival: Skeiv ungdom har arrangert dette rusfrie arrangementet for lhbt-ungdom i flere år, med støtte fra blant annet helsemyndighetene og BLD. Jafnadr har fått videre støtte i 2011, og festivalen er under planlegging.

YouChat.no — oppsøkende Internettpatrulje: YouChat er et likemannsbasert lavterskeltilbud, som skal arbeide rus- og helsefremmende overfor unge lesbiske/bifile/homofile/skeive på internett. To ansatte og et nettverk på 10 frivillige (18-30 år) driver chatten. I 2010 tok 1178 chattere kontakt og 482 samtaler ble gjennomført. 24pst av samtalerne var med ungdom under 15 år, 72pst var mellom 15-19 år. Omtrent 60pst var jenter.

Be safe be sexy — oppsøkende utelivspatrulje: Besafebesexy ble lansert i 2009, og består dels av en utelivspatrulje, et intervensjonsverktøy overfor målgruppen når det gjelder sikrere sex- og rusvaner og en nettside. Utelivspatruljen består av frivillige som er tilstede på gråsonearnaer som saunaer og liknede. Nettsiden hadde i 2010 ca 115 460 besøk. I 2009-10 tok over 17 000 personer livsstilstesten – hvorav 36pst så ut til å ha en faretruende atferd. Tiltaket videreføres.

Livsstil & homoliv / Nasjonale helgeseminarer: Tiltaket skal bidra til å forebygge rusproblemer blant unge lesbiske/bifile/homofile mellom 16 og 24 år. Frivillige rekrutteres i samarbeid med Skeiv Ungdom og alle disse skal gjennomgå Helseutvalgets frivillighetsskole. Det ble i 2010 gjennomført seminarer i Stavanger, Tromsø og Oslo med til sammen 60 deltakere. Videreføres.

Tiltak 49

Prøve ut program for selvmordsforebygging for unge lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Kurset "Førstehjelp ved selvmordsfare" retter seg mot alle som i sitt virke møter selvmordsnære mennesker. Deltakerne lærer å tyde faresignaler og gripe inn i tilfelle akutt selvmordsfare. Målsettingen er å prøve ut selvmordsforebyggende, såkalt VIVAT-kurs, for unge seksuelle minoriteter. I april 2011 deltok 7 ansatte ved ungdomstelefonen til Skeiv ungdom på VIVAT kurs sammen med deltakere fra Helseutvalget for bedre homohelse.

Helsedirektoratet vil i samarbeid med Bufdir vurdere videre satsing på selvmordsforebyggende VIVAT kurs for unge lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

Tiltak 50

Styrket forebygging i forhold til hiv-smitte og bedre oppfølging av mennesker som lever med hiv

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

"SMIA" arbeider helsefremmende og med inkluderings- og antistigmaarbeid for sm/fetisj-befolkningen.

Helsedirektoratet fjernet 1.februar 2010 diagnosene transvestisme, fetisjisme, fetisjistisk transvestisme og sadomasochisme fra den norske versjonen av sykdomslista ICD. SMIA vil følge opp friskmeldingen også framover og SMIA's og Diagnoseutvalgets arbeid overfor WHO videreføres.

"Homopositiv" skal etablere et nettverk av hiv-positive menn som har sex med menn (MSM), for å styrke sosiale relasjoner og fungere som en veiviser knyttet til eksisterende helsetilbud til hivpositive. Likemannsbaserte prosjekter er viktige både med tanke på å rekruttere spesielt nydiagnostiserte hivpositive homser som kan leve isolert med sin diagnose, samt å bidra til å mobilisere marginaliserte gruppers egne krefter.

Stiftelsen søker midler til ulike prosjekter også i 2011.

Hiv-forebyggende gruppe i Trondheim. Det er etablert en hiv-forebyggende gruppe under LLH-Trøndelag,

som skal drive likemannsarbeid med fokus på informasjonsformidling, individrettet rådgivning, miljøbaserte tiltak for unge MSM, med sikte på holdnings- og adferdsendring.

"Stopp HIV" er LLHs sentralt drevne hiv-forebyggings-tiltak. Tiltaket skal bygge opp en hiv-strategi i LLH med fokus på MSM og spesielt transpersoner. Informasjons-tiltak, herunder medlemskonferanse og skoling av tillitsmannsapparatet er prioritert. Tiltaket er tenkt fortsatt i 2011.

Tiltak 51

Bedre oppfølging av barn og ungdom med alternativ kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Ikke gjennomført, men det vises til tiltak 16 og 23 om tjeneste- og kompetanseutvikling i familie- og barnevernstjenestene.

Tiltak 52

Kunnskapen om eldre lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i pleie og omsorgstjenestene skal styrkes

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

På oppdrag fra Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet har FAFO utarbeidet en forskningsgjennomgang om behov for pleie og omsorg blant eldre lesbiske og homofile. Det viser seg at færre i denne gruppen enn i samme aldersgruppe i befolkningen for øvrig, har egne barn som kan bistå i alderdommen. Dobbelt så mange bor alene og er dermed mer avhengig av offentlig hjelp. Mange har skjult sin identitet som en overlevelsestrategi over lang tid. Til sammen kan dette stille det offentlige hjelpeapparatet innen pleie og omsorg overfor nye utfordringer.

Den videre oppfølging av rapporten ivaretas av Helse- og omsorgsdepartementet.

Tiltak 53 **Økt bevissthet om lesbiske homofile, bifile og transpersoner med funksjonsnedsettelse**

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Ikke iverksatt.

Tiltak 54 **Utvikling av det helsefremmende og forebyggende helsearbeidet i regi av Helseutvalget for bedre homohelse**

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Helseutvalget for bedre homohelse har gjennomført helsefremmende og forebyggende aktiviteter rettet både mot menn som har sex med menn (MSM) og lesbiske. Helseutvalget arbeider særlig med å videreføre og videreutvikle det forebyggende hiv-arbeidet og mot rusbruk i lhbt-miljøet, men også på andre felter der lhbt-befolkningen skårer svakere enn befolkningen forøvrig.

Arbeidet relatert til MSM foregår på mange arenaer, blant annet på sjekkesteder, på internett, via telefon og ved distribusjon av kondomer og gjennom

konferanser og større kampanjer. Det gjennomføres en rekke ulike aktiviteter, med stor innsats fra frivillige. Alle frivillige gjennomgår et eget skoleringsopplegg.

Tiltaket videreføres.

Tiltak 55 **Videreføring av Ungdomstelefonen (810 00 277)**

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

Formålet med Ungdomstelefonen er å gi et anonymt tilbud til unge som vil snakke om tanker, problemer og utfordringer knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet.

Det er særlig utfordrende for telefonen å bygge opp og opprettholde en tilstrekkelig kompetent og trygg gruppe telefonvakter. Ungdomstelefonen har etablert et samarbeid med homolinjen til Kirkens SOS og Helseutvalget i forhold til skoleringer og erfaringsutveksling. Framover har ungdomstelefonen behov for noe bedre administrative ressurser og behov for tydeligere markedsføring.

Tiltaket er tenkt opprettholdt.

11 ○ RETTSLIG STILLING, POLITI OG PÅTALEMYNDIGHET

Tiltak 56 Opplæring i lesbiske, homofile, bifile og transpersoner-perspektiv og hatkriminalitet

Ansvarlig: Justisdepartementet (JD)

Lhbt-perspektiver og mangfoldsarbeid inngår i styringsdokumentene til Politi- og lensmannsetaten.

“Bevissthet gir trygghet” er et bevisstgjøringsprogram for ansatte i arbeidsfeltene som inngår i politiets mangfoldsbegrep. Hvordan ansatte i politiet møter lesbiske, homofile, bifile og transpersoner eksternt og internt inngår i bevisstgjøringsprogrammet. Programmet gjennomføres i løpet av en dag og ledes lokalt av personer som har gjennomgått opplæring i regi av prosjektet “Trygghet og tillit”. Programmet er prøvd ut og evaluert med godt resultat av prosjektet “Trygghet og tillit” i fire politidistrikter og ett særorgan. JD har derfor besluttet at dette programmet fortsetter også i andre politidistrikter.

Tiltak 57 Kartleggingsundersøkelse om hatvold

Ansvarlig: Justisdepartementet (JD)

I 2010 utarbeidet Politidirektoratet rapporten Hatkriminalitet anmeldelser registrert 2008-2009 som en oppfølging av rapporten *Hatkriminalitet – anmeldelser registrert i 2007*.

Formålet var å få et innblikk i omfang og særpreg ved merkede anmeldelser, samt å studere kvaliteten på registreringen. Rapporten tok også for seg endringer i registreringspraksis i 2008 og 2009 sammenliknet med 2007.

Når det gjelder forekomst av hatkriminalitet knyttet til

seksuell orientering er tallene lave, men det er grunn til å tro at mørketallene er store. Dette inntrykket bekreftes også hvis en f.eks. sammenlikner med tall fra Sverige. Vanskelighetene med å få gode registreringer som grunnlag for eventuell videre analyse tydeliggjøres ved at feilkodingsprosenten i hele perioden har holdt seg stabilt høy i forhold til forventningene, i overkant av 40pst.

JD anser dette tiltaket som gjennomført.

Tiltak 58 Gjennomgang av registreringssystemet over hatkriminalitet

Ansvarlig: Justisdepartementet (JD)

JD og Politidirektoratet har foretatt flere vesentlige endringer av politiets systemer og rutiner for registrering av hatkriminalitet. Det er blant annet lagt til forklarende tekst og separate felter for å registrere fornærmedes egen oppfatning, og etterforskers vurdering av motiv for forbrytelsen.

Politimyndighetene har håp om at de nye rutinene og systemjusteringene vil føre til lavere feilkodingsprosent i årene som kommer og bedre data i registrene.

Tiltak 59 Saksbehandlingsfrist på 90 dager

Ansvarlig: Justisdepartementet (JD)

Regjeringen har fastsatt en særskilt frist for saksbehandlingstid i voldssaker og i saker der mistenkte er under 18 år. For nærmere definerte underkategorier av vold er det fastsatt at politiets saksbehandlingstid på 90 dager ikke skal overstiges, med mindre hensynet til etterforskningen, eller andre omstendigheter, gir grunn til det.

Saksbehandlingstiden for de **prioriterte voldssakene** har variert i årene etter 2007. Sammenliknet med 2006 er saksbehandlingstiden for oppklarte saker økt med 27 dager og fra 2009 til 2010 med to dager. Dette kan imidlertid dels skyldes endringer som medfører at flere straffbare forhold som tidligere ikke ble regnet med, nå er med i tallgrunnlaget. I tillegg registrerer politiet nå flere saker. Tallene gjelder voldssaker generelt, og det er ikke mulig å trekke ut "hat-krim saker" spesielt.

Tiltak 60

«Plan for mangfoldsarbeidet 2008–2013»

Ansvarlig: Justisdepartementet (JD)

Politidirektoratets "Plan for mangfoldsarbeidet i politi- og lensmannsetaten (2008-2013)" omfatter blant annet politiets arbeid knyttet til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Politidirektoratet har i samarbeid med Politihøgskolen gjennomført dialogmøter med politidistriktene ledergrupper om mangfold. I disse møtene ble det blant annet lagt vekt på LHBT, både i møter med befolkningen og mellom ansatte.

Det ble i 2009 utarbeidet en mangfoldskalender hvor et utvalg innbyggere ga uttrykk for hva de forventer av politiet for å føle seg trygge. Personer ble valgt ut fra et mangfoldsperspektiv. En av de tolv valgte profilene var leder for LLH.

Mangfoldsplanen brukes under bevisstgjøringsprogrammet som nevnt i tiltak 56.

12 ○ NORGE I DET INTERNASJONALE SAMFUNNET – BEKJEMPE DISKRIMINERING AV SEKSUELLE MINORITETER

Tiltak 61 Videreføre en tett dialog med norske bistandsorganisasjoner

*Ansvarlig: Utenriksdepartementet (UD)
og Norad*

Utenriksdepartementet har opprettet en kontaktgruppe med norske organisasjoner som jobber med rettighetsspørsmål, herunder rettigheter for seksuelle minoriteter. Medlemmene er Amnesty International, Human Rights House Foundation, LLH, SAIH, Redd Barna, Skeiv solidaritet, Sex og politikk

Norad har regelmessig kontakt og dialog med LLH omkring deres internasjonale engasjement, og følger ellers opp at lhbt-perspektiv ivaretas i forbindelse med

- gjennomganger av menneskerettsorganisasjoner som støttes av ambassader
- støtte som gis til ulike sivile organisasjoner som driver utviklingsarbeid
- samarbeid med ulike organisasjoner i Aidsnett

UD og Norad har samarbeidet om å gjennomføre et kurs om LHBT og bistandsarbeid for ansatte i Norad, UD og frivillige organisasjoner.

UD og Norad planlegger å videreføre disse tiltakene.

Tiltak 62 Støtte organisasjoner og tiltak som fremmer rettigheter for lesbiske, homofile, bifle og transpersoner

*Ansvarlig: Utenriksdepartementet (UD)
og Norad*

Norge har gitt omfattende økonomisk og moralsk støtte til en rekke organisasjoner og tiltak i mange ulike land som fremmer rettigheter for lesbiske, homofile, bifle og transpersoner, særlig via norske ambassader. Norge har vært aktivt støttende og ulike former for tilskudd til frivillige organisasjoner, kampanjer og utvikling av menneskeretts-strukturer i Uganda, Nepal, Nicaragua, Kenya, Malawi, Mosambik, Libanon, Tyrkia, Brasil, Argentina.

Det er også ytt betydelig støtte til en rekke globale tiltak relatert til ønsket om en positiv rettighets- og levekårssituasjon for lhbt-befolkningen, samt flere tiltak knytte særlig til den omfattende forebyggings-innsatsen som må til for å hindre/begrense spredning av HIV-AIDS. Disse tiltakene er særlig knyttet opp mot land og organisasjoner i Afrika og Asia.

Tiltak 63 Arbeide for internasjonal aksept for begrepsbruk

Ansvarlig: Utenriksdepartementet (UD)

Lhbt-aspekter er vektlagt i arbeid med UNAIDS og Det globale fondet, blant annet gjennom aktive bidrag til arbeidet med ny global strategi for UNAIDS. I aidssammenheng brukes riktignok fortsatt i hovedsak uttrykket

“menn som har sex med menn (MSM)” (evt. med tillegg for transpersoner), fordi det er sex mellom menn som har høyest risiko for hivsmitte. Norge gjennom Norad har sammen med andre, lyktes med å sikre et språk i strategi og sentrale vedtak som konkret nevner MSM og transpersoner som nøkkelgrupper i arbeidet (Eks: UNAIDS strategi, referanse/definisjon 41 s 62).

UD og Norad har deltatt aktivt i internasjonale konferanser og i dialog med internasjonale organisasjoner for aksept av rettigheter for seksuelle minoriteter. Se også tiltak 64.

UD og Norad planlegger å videreføre disse tiltakene

Tiltak 64

Arbeide internasjonalt mot diskriminering av lesbiske homofile, bifile og transpersoner

Ansvarlig: Utenriksdepartementet (UD)

Norge er aktiv i en gruppe av likesinnede land som arbeider for å skape oppmerksomhet rundt temaet menneskerettigheter, seksuell orientering og kjønnsidentitet i FNs hovedforsamling i New York og i menneskerettighetsrådet i Genève.

Utenriksdepartementet vil i aktuelle internasjonale fora arbeide mot kriminalisering, diskriminering og stigmatisering av personer på grunn av seksuell orientering. Utenriksdepartementet vil også ta dette opp i bilaterale møter.

Norge har bidratt til å løfte temaet i internasjonale fora der det har vært aktuelt. På denne måten har Norge bidratt til synlighet, innhold og forslag til videreføring og konkretisering av arbeidet for seksuelle minoriteters rettigheter. Norge har også jobbet konkret med tematikken i flere land i sør.

Norge har blant annet i 2010

- arbeidet for å få støtte til et nytt fellesinnlegg i FN som oppfordrer til å få slutt på vold og menneskerettighetsbrudd på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Et tilsvarende innlegg ble fremført i 2006 og fikk støtte av 66 land. I mars 2011 ble det en stor seier for fellesinnlegget, som fikk støtte av 85 land.

- Vært aktiv i en viktig debatt i FNs hovedforsamling om å beholde referanse til seksuell orientering som en spesielt sårbar gruppe for utenomrettslige henrettelser. Det endte med et stort flertall for å beholde referansen og det var stor oppmerksomhet internasjonalt og i media.

- Norge har sammen med andre stilt spørsmål om situasjonen for seksuelle minoriteter i en rekke av landhøringene i FNs Menneskerettighetsråd. Flere land godtar nå anbefalinger om å arbeide for å bedre menneskerettighetssituasjonen for seksuelle minoriteter.

I tillegg har Norge vært engasjert i ulike initiativ og samtaler med følgende tema:

- Utenriksminister Jonas Gahr Støre mottok pris for “årets hetero” på Gay Galla. Prisen fikk han for arbeidet UD har gjort for homofiles rettigheter internasjonalt

- Ambassadene støttet deltakelse i pride-arrangement i flere østeuropeiske land som Bulgaria og Serbia. UD utvikler en veileder for hvordan ambassader kan støtte ytringsfrihet og oppfordre til å beskytte slike arrangementer.

- Bidrag til kurs på utenriktjenestens kompetansesenter, UKS, om menneskerettigheter og seksuelle minoriteter. Deltakere fra sivilt samfunn, utenriktjenesten og kommende juniorekspert til FN

UD og Norad planlegger å videreføre innsatsen mot diskriminering og kriminalisering av seksuelle minoriteter både bilateralt, med deltakelse i internasjonale fora og gjennom kontakt med lokale og internasjonale organisasjoner, og i bilaterale møter.

Andre tiltak

Innsats mot diskriminering av lesbiske homofile, bifile og transpersoneri Europa

Ansvarlig: Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har gjennom flere år vært engasjert i Europarådets arbeid for å bedre rettigheter og livskvalitet blant lhbt-personer i rådets 47 medlemsland. Europarådets Ministerkomite for menneskerettigheter vedtok i mars 2010 verdens første overnasjonale juridiske instrument innrettet spesielt for å styrke lhbt-personers livskvalitet og rettigheter. Rekommandasjonen er i tråd med forslaget som kom fra ekspertkomiteen (DH-LGBT) i 2009, der BLD deltok fra Norge.

Europarådets rekommandasjon på lhbt-feltet er en sterk anbefaling til medlemslandene om at de bør arbeide aktivt for å motarbeide diskriminering og vold grunnet seksuell orientering eller kjønnsuttrykk, på alle relevante områder: Nødvendige politiske tiltak bør settes i verk, lover og regelverk bør tilpasses og håndheves, og kunnskapsutvikling bør gjennomføres for å nå disse målene. Rekommandasjonen berører en

rekke politikk- og samfunnsområder, herunder idrett, arbeidsliv, boligforhold, helse- og omsorg, skole/ utdanning, asylfeltet, familieliv, privatliv, frivillige organisasjoner og politi- /justisområdet. Rekommandasjonen skal gjennomgås av Europarådet innen tre år etter at den er vedtatt, det vil si i løpet av 2013. BLD koordinerer arbeidet med å følge opp rekommandasjonen i Norge.

BLD har støttet gjennomføringen av Europarådets komparative undersøkelse av sosiale og juridiske forhold for lhbt-personer i alle de 47 medlemslandene. Sluttrapporten ble lansert av Menneskerettskommisær Hammarberg i juni 2011. Rapportens funn og anbefalinger vil gi et godt utgangspunkt for Europarådets videre arbeid og medlemslandenes implementering av rekommandasjonen nasjonalt.

Europarådets sekretariat har etter vedtaket i ministerkomiteen utarbeidet et implementerings- og kompetansespredningsprogram for å støtte landenes arbeid med å imøtekomme målene og tiltakene i rekommandasjonen. Norge sekonderer i 2011 en medarbeider med kompetanse innen utvikling og implementering av lhbt-politikk, som et frivillig bidrag til Europarådet. Medarbeideren vil være prosjektleder for rådets arbeid med å støtte den nasjonale implementeringen av rekommandasjonen i en gruppe utvalgte samarbeidsland.

Utgitt av:

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplere fra:

Departementenes servicesenter

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 20 00

Publikasjonskode: Q-0317 B

Trykk: Departementenes servicesenter - 07/2011 - 200

